

SIMION-ALEXANDRU GAVRIȘ*

**UN CONSERVATOR SUB SEMNUL NESTATORNICIEI:
LASCĂR CATARGIU – MINISTRU DE INTERNE AL MOLDOVEI
(27 APRILIE – 21 SEPTEMBRIE 1859)**

Implicarea lui Lascăr Catargiu în viața publică moldoveană în primele luni de după alegerea ca domn a lui Alexandru Ioan Cuza nu a făcut, până acum, obiectul unui studiu aparte, referințele istoriografice existente fiind sumare. Totuși, materialul referitor la această scurtă etapă a carierei lui Catargiu este destul de consistent¹. El conține date privitoare atât la practicile și personalul administrației centrale moldovene, cât și la poziționarea ministrului față de elita politică a Principatului și față de agenții străini de la Iași. Relația lui Catargiu cu grupările „conservatoare” din Adunarea Electivă-Legislativă și cu noul domn nu pot fi înțelese fără analiza perioadei în care omul politic a făcut parte din guvernul moldovean – cu atât mai mult cu cât aceasta a rămas singura sa prezență pe o bancă ministerială, până după 11/23 februarie 1866.

Catargiu s-a născut la Iași, pe la începutul deceniului al treilea al veacului XIX. Tatăl său, vornicul Ștefan Catargiu cel bătrân (1777-1842), a făcut parte din sfatul domnesc al lui Ioan Sandu Sturdza, a fost președinte al Divanului Apelativ al Țării de Jos (1833-1834) și, ulterior, șef al poliției Iașilor². Lascăr Catargiu a debutat în viața publică odată cu alegerile pentru Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei din 1847, când s-a făcut remarcat ca un membru al opoziției împotriva domnului Mihail Sturdza; în anul următor, a luat parte la mișcarea contestatară a notabilităților moldovene, din luna martie. În timpul domniei lui Grigore Alexandru Ghica (1849-1856) a fost, pe rând, ispravnic al ținutului Neamț (1849-1852), pârcaș de Covurlui (1853-1854) și șef al poliției capitalei (1854-1855)³. A aderat la proiectul unionist și a candidat, la începutul anului 1859, la domnia Moldovei. Lider al unei grupări puțin numeroase și mai degrabă izolate, Catargiu a renunțat destul de repede la veleitățile princiare, numărându-se printre cei dintâi susținători ai lui Alexandru Ioan Cuza. La începutul domniei acestuia, Lascăr Catargiu se afla într-o poziție politică avantajoasă. El se bucura de simpatie printre deputații „de dreapta”, majoritari în

---

* Dr., asistent cercetare științifică, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română – Filiala Iași.

¹ Dintre colecțiile de documente disponibile, trebuie amintite *Documente privitoare la istoria economică a României*, vol. I, *Statistică*, București, 1960; vol. II, *Orașe și târguri 1776-1861*, redacția volumului: Gh. Ungureanu, Gh. Dăscălescu, M. Gheorghiu și Gh. Robu, București, 1960.

² Simion-Alexandru Gavriș, *Din istoria familiei Catargiu: marele vornic Ștefan (1777-1842)*, în *AHIX*, LII, 2015, supliment, *Istoriografia în secolul XXI: noi generații, alte abordări*, coordonatori Ioan-Aurel Pop și Gheorghe Cliveti, p. 91-103.

³ Pentru date despre tinerețea lui Lascăr Catargiu, vezi idem, *Morceaux du devenir d'un leader politique: Lascăr Catargiu – préfet du district de Neamț*, în „The Romanian Journal of Modern History”, vol. VII, nr. 1-2, 2016, p. 25-39; *En temps de guerre: Lascăr Catargiu – préfet de Covurlui (septembre 1853 – septembre 1854)*, în *AȘUI*, Istorie, serie nouă, tomul LXII, 2016, p. 143-156.

Adunarea Electivă, avea rubedenii influente printre foștii susținători ai candidaturii lui Mihail Sturdza la domnia Moldovei⁴, iar în rândurile conservatorilor unioniști se aflau foști sprijinitori ai propriei lui „pretendențe”. În același timp, interacțiunile sale, de până în acel moment, cu domnul ofereau toate premisele pentru o apropiere politică. Cei doi aveau moșii în ținutul Covurlui și se cunoșteau cel puțin din septembrie 1853, când amândoi făcuseră parte din comisia care organizase alegerea sfatului orășenesc din Galați⁵. Pe lângă contribuția sa deloc neglijabilă la alegerea lui Cuza, Catargiu îi mai făcuse și un alt mic „serviciu”, oferindu-i consulului prusac de la Iași, Theremin, date despre averea noului principe, pentru a risipi dubiile privind eligibilitatea sa la tron⁶.

În primele săptămâni ale noului regim, Catargiu a adoptat o linie politică prudentă. Conform relatării lui D. A. Sturdza, el nu a acceptat un post de ministru într-un guvern condus de Anastasie Panu – chemat de domn, imediat după alegerea sa, să preia funcția de prim-ministru –, contribuind astfel la izolarea politică a fostului caimacam și, în final, la refuzul său de a mai forma cabinetul⁷. În contextul politic nesigur de la începutul anului 1859, îndepărtarea lui Panu – un „radical” nutrirnd proiecte de unificare imediată a Moldovei și Valahiei sub un principe străin – nu putea fi decât „liniștitoare” pentru cea mai mare parte a elitei politice din Principate. După ce Cuza a fost ales domn și în Valahia, fostul candidat la tron a avut o nouă (și mai importantă) ocazie de a-și dovedi precauția. În ședința Adunării moldovene din 28 ianuarie/9 februarie, Mihail Kogălniceanu a propus, în numele unei comisii parlamentare, întrunirea Camerelor celor două Principate la Focșani. Lascăr Catargiu a intervenit, contestând competența comisiei – formată doar pentru a elabora un răspuns la mesajul prin care Cuza adusesese la cunoștința Adunării rezultatul alegerii de la București – de a avansa o asemenea propunere. Unificarea parlamentară nu putea fi realizată, afirma deputatul, decât prin „înțelegerea” dintre cele două Adunări. Strategia lui Catargiu nu a dat niciun rezultat: proiectul de răspuns la mesajul domnesc a fost adoptat imediat și fără modificări, fiind „completat” și de o adresă către Camera din Valahia. Lascăr Catargiu s-a abținut de la vot; doar trei dintre colegii (între care doi separatiști) l-au urmat⁸. Imprudența majorității nu a avut niciun fel de consecințe, votul Adunării rămânând o simplă declarație platonice de unionism.

Relația lui Catargiu cu reprezentanții puterii executive s-a răcit pe măsură ce legislativul a trecut la dezbaterile unor probleme mai practice. La 30 ianuarie/11 februarie, guvernul moldovean, condus de Vasile Sturdza, a supus dezbaterii Adunării un proiect de lege prin care cerea instituirea unei „contribuții” extraordinare, de 5 milioane de lei, pe venitul proprietăților funciare. Solicitarea era motivată prin proporțiile îngrijorătoare ale datoriei publice și prin necesitatea acoperirii unor cheltuieli urgente⁹. Alături de mai

⁴ Ștefan Catargiu cel tânăr (fost ministru și caimacam al Moldovei) și Petre Rosetti-Bălănescu îi erau veri primari.

⁵ D. Ivănescu, *Contribuții la biografia lui Alexandru Ioan Cuza înainte de domnie*, în *Cuza vodă. In memoriam*, coordonatori L. Boicu, Gh. Platon și Al. Zub, Iași, 1973, p. 51-86 (77 pentru prezenta trimitere).

⁶ Constantin C. Angelescu, *Despre ultima fază a luptei pentru unire în Moldova*, în *AIIX*, VIII, 1971, p. 271-278 (273 pentru prezenta trimitere).

⁷ *Documente privind Unirea Principatelor*, III, *Corespondență politică (1855-1859)*, culegerea documentelor, studiul introductiv, rezumatele, notele și indicele de Cornelia C. Bodea, București, 1963, doc. 270, p. 482.

⁸ „Monitorul Oficial al Moldovei. Principatele Unite, Moldova și Valahia” (în continuare, *MOF* al Moldovei), 31, 7/19 februarie 1859, pr. vb. IX, ședința Adunării Elective a Moldovei din 28 ianuarie/9 februarie 1859, p. 1-4; A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-vodă*, vol. I, Iași, 1903, p. 57-58; N. Corivan, *Alegerea ca domn a lui Al. I. Cuza*, în *Cuza vodă. In memoriam*, p. 101-111 (107-108 pentru prezenta trimitere); Victor Slăvescu, *Finanțele României sub Cuza-vodă*, vol. I, București, 2003, p. 33-34.

⁹ Supliment la *MOF* al Moldovei, 32, 12/24 februarie 1859, pr. vb. XI, ședința Adunării Elective a Moldovei din 30 ianuarie/11 februarie 1859, anexele D, E, p. 3-4.

mulți colegi, Lascăr Catargiu a scris o contrapropunere, cerând ca nevoile bugetare să fie întâmpinate printr-un împrumut „în siguranța dărilor ce țara este chemată, după art. 46 din convenție, a fi impusă”¹⁰. Semnatarii solicitau, de asemenea, întrunirea unei comisii pentru cercetarea situației financiare a Principatului¹¹. Obiecțiile lui Mihail Kogălniceanu și ale ministrului Justiției, Manolache Costache Epureanu, au fost combătute de Lascăr Catargiu printr-un răspuns care vădea o încredere excesivă atât în valoarea de garanție a unor impozite încă neînstituite, cât și în capacitatea viitoarei comisii de anchetă de a stabili sursele deficitelor bugetare și de a aduce în Vistierie banii încă neîncasați („Comisia rânduită pentru cercetarea sânilor va descoperi cine au produs deficitul, și acei bani împliniți să vor vărsa iar în vistierie”). Angajarea împrumutului a fost respinsă la limită (19 voturi contra alte 19). În schimb, guvernul și-a asumat o altă propunere, prin care contribuția asupra proprietății funciare era menținută, dar „modul acestei impunerii” urma să fie hotărât de o comisie parlamentară¹². Catargiu a ridicat obiecții de natură procedurală față de această variantă de compromis („Propunerea aceasta cere și ea o comisie ca și cea întâi care s-au respins, prin urmare ar fi a reveni asupra unui vot dat”), pe care a acceptat-o, totuși, în cele din urmă, alături de toți colegii săi¹³. Raportul comisiei care a stabilit maniera de aplicare a impozitului (printre membrii căreia s-a numărat și Lascăr Catargiu) a fost votat la 3/15 februarie¹⁴. Peste doar o lună (5/17 martie), I. A. Cantacuzino a înaintat însă o moțiune prin care aplicarea de către guvern a impozitului asupra proprietății funciare, fără aprobarea Comisiei Centrale de la Focșani, era declarată contrară Convenției de la Paris. Această veritabilă propunere de blam la adresa cabinetului a fost adoptată de Cameră; prudent, Catargiu a preferat să se abțină de la vot¹⁵.

După instalarea noului guvern, condus de Ion Ghica, Lascăr Catargiu a trecut față în opoziție, încurajat, probabil, și de dovezile de încredere primite din partea Camerei în primele săptămâni de existență ale noului cabinet. La 2/14 martie, deputatul a fost ales în comisia de verificare a unor alegeri parțiale¹⁶. În ședința în care aceasta și-a prezentat raportul (7/19 martie), Catargiu a formulat o „osebită socotință”, prin care a cerut invalidarea alegerilor lui Temistocle Bastaki și Vasile Mălinescu, susținând că ei nu ar fi fost supuși moldoveni¹⁷. Dacă Adunarea l-a primit, finalmente, pe Mălinescu pe băncile

¹⁰ Articolul 46 al Convenției de la Paris prevedea, printre altele, desființarea privilegiilor fiscale (România la 1859: Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe, vol. I, București, 1984, doc. 98, p. 280).

¹¹ Supliment la *MOF* al Moldovei, 32, 12/24 februarie 1859, pr. vb. XI, ședința Adunării Elective a Moldovei din 30 ianuarie/11 februarie 1859, anexa G, p. 4.

¹² Supliment la *ibidem*, anexa H, p. 4.

¹³ *Ibidem*, p. 2-3.

¹⁴ Supliment la *ibidem*, 34, 28 februarie/12 martie 1859, pr. vb. XII, ședința Adunării Elective a Moldovei din 3/15 februarie 1859, p. 1-2.

¹⁵ *Ibidem*, 38, 11/23 martie, urmarea pr. vb. XIV, ședința Adunării Elective a Moldovei din 5/17 martie 1859, p. 3.

¹⁶ *Ibidem*, 35, 5/17 martie 1859, pr. vb. XIII, ședința Adunării Elective a Moldovei din 2/14 martie 1859, p. 4.

¹⁷ Lascăr Catargiu a susținut că lui Mălinescu i-ar fi lipsit actele de împământinare și că tatăl său, Iordache, ar fi fost staroste de sudiți. Trebuie spus că deputatul se numărase printre apropiații lui Iordache Mălinescu, care îi fusese arendaș la moșiile Gușitei și Ivănești, ținutul Fălciu (*Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova*, București, 1960, doc. 82, p. 95; Costin Clit, ed., *Documente hușene*, vol. IV, 1631-1865, Iași, 2016, doc. 404, p. 373). Mălinescu îi enumera, de asemenea, pe Lascăr și Nicolae Catargiu, în testamentul său, printre boierii „cari de multe ori ne-au arătat prietenie și bună voință” și care erau rugați „ca pe soția sa împreună cu nevrăsnicii mei fii și fiică să binevoiască a-i lua supt deosebita dumilor-sale protecție”. Vezi Cornelia Bodea (ed.), *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, I, București, 1982, doc. 185, p. 641.

sale (cu o mică majoritate de 28 de voturi contra 22), anularea alegerii lui Bastaki a fost votată de 39 de deputați (numai 8 susținând validarea sa)¹⁸. În sfârșit, la 14/26 martie, Lascăr Catargiu a fost ales membru al celui mai important for legislativ al Principatelor – Comisia Centrală de la Focșani, obținând cele mai multe voturi dintre toți candidații (38)¹⁹.

La 24 martie/5 aprilie, Adunarea a adoptat amendamentul lui Mihail Kogălniceanu, sprijinit și de guvern, privind neretribuirea membrilor moldoveni ai Comisiei Centrale de la Focșani. Lascăr Catargiu a votat în favoarea acestei propuneri, prin care era subliniat, implicit și explicit, provizoriul separării administrative a Principatelor și, în cele din urmă, al domniei lui Alexandru Ioan Cuza²⁰. Reprezentantul marilor proprietari gălățeni a părăsit, astfel, prudența care îl caracterizase, până atunci, în raport cu „problema unirii”; el a înregistrat, în același timp, prima îndepărtare fățișă de poziția domnului și a susținătorilor săi. Imediat după vot, Catargiu și-a îndreptat atenția spre banca ministerială. El a dezvoltat o lungă interpelare, adresată secretarului de stat ad-interim, Ludovic Steege, care ocupa, din 1857, și postul de delegat al Moldovei în Comisia statelor riverane Dunării²¹. Intervenția lui Catargiu a privit actul de navigație pe Dunăre, semnat la 26 octombrie/ 7 noiembrie 1857, la Viena, pe care deputatul îl considera, din rațiuni atât politice, cât și economice, contrar intereselor Moldovei. Convenția era pusă în aplicare în Principat fără a fi fost semnată de vreun reprezentant al guvernului de la Iași, iar reglementările pe care le conținea erau în avantajul exclusiv al Austriei, putere care amenința să instăurească un veritabil monopol asupra comerțului fluvial. Tonul lui Catargiu era acuzator, deputatul reproșându-i lui Steege presupusa pasivitate față de prevederile și posibilele consecințe ale actului. Răspunsul ministrului, formulat în aceeași ședință, nu i-a convins întru totul pe deputații prezenți, care au decis ca problema să fie trimisă în dezbaterile secțiunii I a Camerei²².

Atât interpelarea lui Lascăr Catargiu, cât și decizia Adunării au avut un caracter pur politic: încă din august 1858, Conferința de la Paris golise, practic, de conținut actul semnat în anul precedent²³. Membrii cabinetului au sesizat corect caracterul discursului pronunțat de liderul conservator – un „atac violent și deghizat în contra ministerului”²⁴. Este dificil de estimat care ar fi fost rezultatul continuării dezbaterii, după prezentarea raportului secțiunii I a Camerei: șubredul guvern condus de Ion Ghica s-a retras înainte ca membrii Adunării să aibă prilejul de a lua o decizie definitivă. Interpelarea a avut un

¹⁸ *MOF* al Moldovei, 39, 16/28 martie 1859, pr. vb. XV, ședința Adunării Elective a Moldovei din 7/19 martie 1859, p. 2-4.

¹⁹ *Ibidem*, 41, 20 martie/1 aprilie 1859, pr. vb. XVII, ședința Adunării Elective a Moldovei din 14/26 martie 1859, p. 4; Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 76; Constantin C. Angelescu, *Comisia Centrală de la Focșani (1859-1862)*, în *Scrieri alese: drept, istorie și cultură*, ediție și studiu introductiv de Dumitru Vitcu, Iași, 2005, p. 251-277 (270 pentru prezenta trimitere).

²⁰ *MOF* al Moldovei, 47, 4/16 aprilie 1859, urmarea pr. vb. XIX, ședința Adunării Elective a Moldovei din 24 martie/26 aprilie 1859, p. 3; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 92-94.

²¹ Dumitru Vitcu, *Un reper al generației unioniste: Ludovic Steege, în Unirea Principatelor. Momente, fapte, protagoniști*, volum editat de Dumitru Ivănescu, Iași, 2005, p. 35-54 (41-44 pentru prezenta trimitere).

²² *MOF* al Moldovei, 47, 4/16 aprilie 1859, urmarea pr. vb. XIX, ședința Adunării Elective a Moldovei din 24 martie/26 aprilie 1859, p. 3-4; urmarea în *ibidem*, 48, 8/20 aprilie, p. 2-4 și 49, 9/21 aprilie, p. 2-4; vezi și Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 82.

²³ Paul Gogeanu, *Dunărea în relațiile internaționale*, București, 1970, p. 52-61; Dan Berindei, *Problema Dunării și procesul de constituire a României moderne*, în *idem, România și Europa în perioadele premodernă și modernă*, București, 1997, p. 283-300 (288 pentru prezenta trimitere).

²⁴ După cum scriau Ion Ghica și D. A. Sturdza, într-un raport către domn din 25 martie/6 aprilie (*Documente privind domnia lui Alexandru Ioan Cuza*, vol. I (1859-1861), volum întocmit de Dan Berindei (responsabil), Elisabeta Oprescu și Valeriu Stan, București, 1989, doc. 40, p. 28.

singur (și modest) rezultat palpabil: presiunea politică resimțită de Steege a contribuit, este de presupus, la decizia ministrului de a înainta, la 17/29 aprilie, un protest simbolic împotriva prevederilor actului de navigație pe Dunăre²⁵.

La 30 martie/11 aprilie, Catargiu a speculat un nou prilej de a provoca neplăceri guvernului. În urma unei interpelări a lui Răducanu Rosetti, în care deputatul a criticat atât neretrierea reprezentanților moldoveni din Comisia Centrală, cât și atitudinea cabinetului față de „chestiunea unirii”, Manolache Costache Epureanu a propus două moțiuni. Prin cea dintâi se cerea „de a se însemna o zi pentru a se discuta asupra interpelației d. R. Rosetti făcută ministerului”; cea de-a doua avea o formă mai provocatoare: „[...] însemnarea unei zile anume, spre a se discuta diferitele faze prin care au trecut chestia unirii și dacă au avut ministerul de față sau acel trecut puțința de a realiza dorința unirii și nu au făcut-o”. Lascăr Catargiu a susținut ambele propuneri, care nu au avut, totuși, nicio finalitate²⁶. Vacanța parlamentară a întrerupt seria „amabilităților” deputatului față de guvern. La reluarea lucrărilor Camerei, cabinetul demisionase, iar Catargiu se afla pe banca ministerială, conducând cel mai important departament – acela al Internelor.

Noul guvern s-a format la 27 aprilie/9 mai, avându-l în frunte pe Manolache Costache Epureanu. Prim-ministrul a mai preluat portofoliul Justiției și, până la 4/16 mai, când a fost înlocuit de Sebastian Cănanău, interimatul Finanțelor. Cănanău a rezistat doar până la 30 iulie/11 august, când a demisionat; după aproape o lună, în care Manolache Costache a condus, din nou, ministerul ca interimar, Dimitrie Scarlat Miculescu a preluat postul de „vistiernic”. Alexandru Teriachiu a devenit ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, iar Panait Donici – al Lucrărilor Publice. Secretarul de Stat Vasile Alecsandri și generalul Constantin Milicescu, ministrul de Război, și-au păstrat funcțiile, în care fuseseră numiți încă din luna ianuarie; Milicescu a fost însă înlocuit, în curând (27 mai/8 iunie) prin colonelul Gheorghe Adrian²⁷. Separarea dintre președinția consiliului de miniștri și conducerea Ministerului de Interne, exercitate, până atunci, de obicei, de una și aceeași persoană²⁸, era explicabilă, în primul rând, prin considerente ținând de contextul politic al instalării guvernului Manolache Costache Epureanu.

Lascăr Catargiu nu avea încă, în aprilie 1859, o experiență foarte îndelungată în funcții publice care l-ar fi putut recomanda pentru o carieră ministerială. El ocupase, totuși, posturi de mare răspundere în contexte dificile, conducând pârcașăria de Covurlui și poliția Iașilor în timpul ocupației ruse și, respectiv, austriece. În plus, Catargiu era un bun cunoscător al Principatului: demnitățile primite, moșiile deținute sau arendate îl familiarizaseră cu zona de nord și cu cea de sud a Moldovei, cu capitala, dar și cu ținuturile Covurlui, Neamț, Fălciu ori Tutova. Motivațiile desemnării sale la conducerea Ministerului de Interne au fost însă, în primul rând, politice. Guvernele conduse de Vasile Sturdza și Ion Ghica nu incluseseră niciun ministru recrutat dintre liderii „conservatori” ai Adunării Elective-Legislativă, iar consecințele se făcuseră simțite în cel mai scurt timp. Lipsa sprijinului majorității parlamentare provocase demiterea celui dintâi și

²⁵ *Documente privind Unirea Principatelor*, III, doc. 351, p. 583; A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-vodă*, vol. I, p. 91; Leonid Boicu, *Din istoria diplomației europene. Anul 1859 la români*, Iași, 1996, p. 164.

²⁶ *MOF* al Moldovei, 55, 2/14 mai 1859, urmarea pr. vb. XX, ședința Adunării Elective a Moldovei din 30 martie/11 aprilie 1859, p. 3-4. Vezi și *Documente privind domnia lui Alexandru Ioan Cuza*, vol. I, doc. 43, p. 30-31; doc. 44, p. 31.

²⁷ Dan Berindei, *Guvernele lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866). Liste de miniștri*, în RA, II, 1959, 1, p. 147-163 (148-150 pentru prezenta trimitere); Simion-Alexandru Gavriș, *Ipostazele unei biografii politice: Manolache Costache Epureanu*, Iași, 2013, p. 102-103.

²⁸ Ecaterina Negruți-Munteanu, *Sfatul administrativ al Moldovei între anii 1832 și 1862*, extras din *AIIAI*, 1971, p. 159-199 (169-170 pentru prezenta trimitere).

fi pricinuite nu puține dificultăți celui de-al doilea. Fără a se lăsa convins de împrejurări să numească un cabinet „de dreapta”, care i-ar fi limitat participarea directă la exercitarea puterii, domnul a încercat o variantă de compromis. Rezervându-i unuia dintre apropiații săi funcția de șef al executivului²⁹, Cuza le-a „cedat” conservatorilor Ministerul de Interne. În fruntea sa a fost numit singurul om politic recomandat, concomitent, de influența asupra majorității Camerei și de relația cordială cu șeful statului și cu prim-ministrul³⁰. Pentru moment, strategia a funcționat: votarea unui credit de 8 milioane lei de către Adunare, în prima ședință de după formarea noului cabinet (30 aprilie/12 mai)³¹, arăta clar că acest guvern care „se apleca spre dreapta”³² se bucura, pentru moment, de încrederea deputaților într-o măsură mai mare decât predecesorii săi.

Noul cabinet a fost primit, totuși, cu scepticism de opinia publică și de consuli străini, care au manifestat rezerve atât în ceea ce privea competența membrilor săi, cât și capacitatea lor de a rezista în funcție³³. Îndeosebi relația ministrului de Interne cu cel mai important ziar moldovean, „Steaua Dunării”, era problematică. Pe parcursul lunii aprilie, o polemică dură se desfășurase între Lascăr Catargiu și Mihail Kogălniceanu, redactorul publicației³⁴. Nu întâmplător, singura intervenție notabilă a lui Catargiu în Adunarea Electivă, în calitate de ministru, a inclus câteva observații polemice la adresa „Stelei”³⁵. Numirea lui Ion Ionescu de la Brad – în pofida reputației de „radical” și a nu foarte vechilor lui afinități „gregoriene”³⁶ – în funcția de director al serviciului statistic (1 iulie/13 iulie 1859)³⁷ este explicabilă tocmai prin încercarea ministrului de a-și „negocia” o imagine mai favorabilă în presa ieșeană. Ionescu avea avantajul de a fi un colaborator cvasipermanent al nou-apărutei publicații „Tribuna română”, la care fratele său, Nicolae, era redactor³⁸. Chiar și în aceste condiții, „Tribuna” a fost departe de a se transforma într-o publicație oficioasă, mulțumindu-se să trateze cu menajamente guvernul, în primele sale luni de existență. Pragmatismul fraților Ionescu s-a întors însă împotriva lui Lascăr Catargiu imediat după ce el a părăsit cabinetul.

²⁹ Simion-Alexandru Gavriș, *Ipostazele unei biografii politice...*, *passim*.

³⁰ Că sensul prezenței lui Lascăr Catargiu în cabinet era unul politic a confirmat-o însuși cel în cauză, într-o intervenție de mai târziu, din Adunarea Electivă-Legislativă a Moldovei: „Chemarea me la minister era, pentru o parte din Cameră, o garanție morală. Am primit portofoliu numai într-un scop de împăcaciune, într-un scop de unire a deosebitelor partizi” (Adaos la *MOF* al Moldovei, 144, 31 martie/12 aprilie 1860, anexa C la pr. vb. VI, ședința Adunării Elective a Moldovei din 18/30 martie 1860, p. 27). Pentru mai vechea apropiere dintre Catargiu și Manolache Costache, vezi Radu Rosetti, *Amintiri*, prefată de Neagu Djuvara, București, 1913, p. 135.

³¹ *MOF* al Moldovei, 57, 5/17 mai 1859, pr. vb. XXI, ședința Adunării Elective a Moldovei din 30 aprilie/12 mai 1859, p. 1-2.

³² A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 94.

³³ Simion-Alexandru Gavriș, *Ipostazele unei biografii politice...*, p. 103-104.

³⁴ În ședința Adunării Elective din 30 martie/11 aprilie, Lascăr Catargiu a cerut trecerea la ordinea zilei în privința unei interpelări a lui Kogălniceanu, adresată ministrului Cultelor, referitoare la primirea în cinul preoțesc a unor candidați care nu urmaseră seminarul (*MOF* al Moldovei, 54, 1/13 mai 1859, pr. vb. XX, ședința Adunării Elective a Moldovei din 30 martie/11 aprilie 1859, p. 3-4). Interpelatorul a ales să nu ducă polemica prea departe în ședința publică a Camerei, preferând să îl acuze pe Catargiu, după trei zile, în gazeta pe care o patrona, că ar fi protejat „abuzul” („Steaua Dunării”, 67, 2/14 aprilie 1859, p. 261). Catargiu a răspuns o săptămână mai târziu, calificându-l pe redactor drept „calomniator” (*ibidem*, 73, 9/21 aprilie 1859, p. 285).

³⁵ Privind comentariile publicației la intervenția sa în problema preoților (*MOF* al Moldovei, 57, 5/17 mai 1859, pr. vb. XXI, ședința Adunării Elective a Moldovei din 30 aprilie/12 mai 1859, p. 1-2).

³⁶ G. Bogdan-Duică, *Vieța și opera întâiului țărănist român*, Craiova, 1921, *passim*; Simion-Alexandru Gavriș, *Vieța și opiniile prințului Grigore Mihail Sturdza (1821-1901)*, Iași, 2015, p. 111-112.

³⁷ *Documente privitoare la istoria economică a României*, vol. I, doc. 61, p. 99.

³⁸ Nici Nicolae Ionescu nu a rămas, de altfel, străin de favorurile guvernului, fiind numit, la începutul lunii iunie, inspector general al școlilor moldovene („Tribuna română”, 7, 4/16 iunie 1859, p. 4).

În perioada îndeplinirii funcției, ministrul s-a confruntat cu serioase probleme de personal, provocate de frecventele schimbări din rândul funcționarilor pe care îi avea în subordine, dar și de procedura numirii lor. Catargiu s-a văzut nevoit să numească doi directori de minister (poziție rămasă vacantă în urma numirii lui Alexandru Teriachiu ca membru al executivului) încă din prima lună petrecută în noul său post. Cea dintâi alegere (2/14 mai) s-a oprit asupra lui Iancu Sturdza³⁹. La 15/27 mai, abia numitul director a fost desemnat membru al Comisiei Centrale de la Focșani⁴⁰, fiind înlocuit, la rândul său, prin Dimitrie Grigoriu-Văsescu (22 mai/3 iunie)⁴¹.

Probleme cu mult mai mari au apărut în gestionarea corpului prefectilor. La 1/13 mai, printr-o rezoluție adresată consiliului de miniștri, Catargiu a cerut ca, în conformitate cu articolul 403 din Regulamentul Organic⁴², guvernul să îi propună domnului câte doi candidați pentru prefecturile de Neamț și Roman, șeful statului urmând „să aleagă pe unul și să-l întărească la arătutul post vacant”⁴³. Consiliul de miniștri a răspuns că, după Convenția de la Paris, „numirea tuturor funcționarilor statului este consacrată domnitorului pe răspunderea miniștrilor respectivi”; în consecință, Catargiu era invitat a se „adresa de-a dreptul cu raport către înălțimea sa pentru rânduirea de asemenea funcționari”⁴⁴. Cererea ministrului și răspunsul colegilor săi sunt, la o primă vedere, dificil de înțeles. Convenția din 7/19 august nu prevedea, în mod explicit, nicio schimbare în procedura numirii „în slujbele statului”. În același timp, interpretarea dată de guvern legii fundamentale transfera asupra ministrului de Interne o atribuție exercitată până atunci (cel puțin formal) de întreg consiliul de miniștri, și pe care Catargiu nu părea prea grăbit să o preia. Lipsa de interes a șefului administrației moldovene este explicabilă, cel mai probabil, prin conștiința statutului său de „minoritar” politic în cadrul guvernului și prin comportamentul autoritar al domnului, care nu i-ar fi permis, indiferent de orice considerații constituționale, să dobândească o putere de decizie prea mare în privința desemnării și destituirii prefectilor. Numele celor desemnați în asemenea posturi în perioada aprilie-septembrie 1859 par să confirme ipoteza pe care am formulat-o mai sus.

Cei mai mulți dintre prefectii aflați în funcție la 27 aprilie/9 mai 1859 activau încă din ultimele luni ale precedentului an, din vremea „căimăcămiei de trei”. Unsprezece administratori de ținut fuseseră confirmați în ianuarie 1859⁴⁵, iar guvernele Sturdza și Ghica operaseră destul de puține înlocuiri. La numirea în funcție, Lascăr Catargiu a găsit câteva posturi vacante, pentru care a propus atât candidați aleși dintre apropiații săi ori dintre notabilitățile legate de „vechiul regim”, cât și personaje agreate de Alexandru Ioan Cuza. Tânărul maior Gheorghe Rosetti-Roznovanu, mare proprietar (și cunoscut rusofil), a fost desemnat prefect al ținutului Neamț⁴⁶, pe care îl mai ocârmuise „pe timpul luptei pentru unire”⁴⁷. Nicolae Cănanău – rudă îndepărtată a lui Catargiu – a fost ales să

³⁹ *MOF* al Moldovei, 59, 11/23 mai 1850, p. 3.

⁴⁰ *Ibidem*, 61, 18/30 mai 1859, p. 3; Constantin C. Angelescu, *Comisia Centrală de la Focșani*, p. 273.

⁴¹ *MOF* al Moldovei, 62, 27 mai/8 iunie 1859, p. 1.

⁴² *Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, cu sprijinul lui Corneliu Istrate, Iași, 2004, p. 559.

⁴³ Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale (în continuare, DJAN Iași), fond Ministerul de Interne al Moldovei, tr. 1772, op. 2020, dosar 45700, f. 211.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 241.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 1.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 221; *MOF* al Moldovei, 61, 18/30 mai 1859, p. 2. El l-a înlocuit pe Grigore Cozadini, care demisionase (DJAN Iași, fond Ministerul de Interne al Moldovei, tr. 1772, op. 2020, dosar 45700, f. 211).

⁴⁷ R. Rosetti, *Familia Rosetti*, I, *Coborătorii moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos*, București, 1938, p. 176, nota 6. Rosetti-Roznovanu a rămas, și mai târziu, printre colaboratorii lui Catargiu; el a fost, din nou, prefect de Neamț în timpul guvernării acestuia din 1871-1876 (R. Rosetti, *op. cit.*, p. 175-176).

conducă ținutul Botoșani⁴⁸. Costache Scarlat Sturdza a fost „promovat” de la prefectura de Roman la aceea a Iașilor. El l-a înlocuit pe Alexandru Beldiman – înrudit, prin soție, cu Alexandru Ioan Cuza⁴⁹ –, numit la conducerea poliției capitalei⁵⁰. Alexandru Papadopol-Calimah (judecător la Divanul de Întărituri)⁵¹ a primit postul de prefect al Tecucilor⁵², iar colonelul Neculai Pisoschi – un prieten apropiat al domnului – a fost chemat să administreze ținutul basarabean al Ismailului⁵³. Ultimul a refuzat însă numirea, locul său fiind luat de o rubedenie domnească – vărul primar al șefului statului, Constantin Cuza⁵⁴.

În următoarele luni, Lascăr Catargiu a fost nevoit să înlocuiască mai mulți prefecți. La 20 iulie/1 august, „cârmuitorul” de la Cahul, Alexandru Cârjă, a fost destituit pentru părăsirea postului; funcția sa a fost preluată, provizoriu, de colonelul Neculai Mavrichi⁵⁵. La 17/29 august, de curând numitul Alexandru Papadopol-Calimah a demisionat, în urma decesului tatălui său⁵⁶; abia la 19 septembrie/1 octombrie, ministrul a reușit să îi găsească un succesor, mutându-l la Tecuci pe prefectul ținutului Vaslui, Alexandru Străjescu⁵⁷. În sfârșit, prefectii de Fălciu (Scarlat Lambrino), Putna (Constantin Robescu) și Ismail (Constantin Cuza) și-au prezentat demisiile în cursul lunii septembrie, chiar înainte ca Lascăr Catargiu să renunțe la conducerea Ministerului de Interne. Ei au fost schimbați prin Dimitrie Castroian, colonelul Mihail Mavrodi și colonelul Neculai Mavrichi – mutat de la Cahul⁵⁸. Alți administratori au rămas la posturi doar în urma insistențelor lui Catargiu: astfel au fost cazurile lui Alexandru Străjescu (prefectul de Vaslui, care și-a înaintat demisia la 6/18 iulie), Gheorghe Rosetti-Roznovanu (Neamț, 20 iulie/1 august) și Alexandru Catargiu (Bacău, 20 septembrie/1 octombrie)⁵⁹.

Personalul de conducere al poliției moldovene a cunoscut, și el, importante schimbări în lunile în care Catargiu s-a aflat la conducerea „Internelor”. Ministrul i-a înlocuit pe șefii poliției din Iași, Bacău, Ismail, Hârlău, Fălticeni, Târgu Neamț, Chilia, Leova și Focșani⁶⁰. În al doilea oraș ca mărime și importanță al Principatului (Galați) au fost schimbați nu mai puțin de trei „polițmaștri”: la doar trei luni după numirea sa în post (19/31 mai)⁶¹,

⁴⁸ *MOF* al Moldovei, 62, 27 mai/8 iunie 1859, p. 1; DJAN Iași, fond Ministerul de Interne al Moldovei, tr. 1772, op. 2020, dosar 45700, f. 262. El i-a luat locul lui Teodor Buzdugan, de asemenea demisionat (*ibidem*, f. 244).

⁴⁹ Radu Beldiman, Mihai Sorin Rădulescu, *Familia Beldiman. Schiță genealogică și istorică*, în *ArhGen*, 1-2/1994, p. 197-203 (201 pentru prezenta trimitere).

⁵⁰ *MOF* al Moldovei, 59, 11/23 mai 1859, p. 3; DJAN Iași, fond Ministerul de Interne al Moldovei, tr. 1772, op. 2020, dosar 45700, f. 268.

⁵¹ Al. Papadopol-Calimah, *Amintiri din timpul lui Cuza* (II), în *MI*, anul XXVII, nr. 2 (311), februarie 1993, p. 3-6 (4 pentru prezenta trimitere).

⁵² *MOF* al Moldovei, 61, 18/30 mai 1859, p. 2; DJAN Iași, fond Ministerul de Interne al Moldovei, tr. 1772, op. 2020, dosar 45700, f. 272.

⁵³ DJAN Iași, fond Ministerul de Interne al Moldovei, tr. 1772, op. 2020, dosar 45 700, f. 292, 296. Pisoschi ar fi trebuit să îl înlocuiască pe Emanoil Frunză, care demisionase la 3/15 aprilie (*ibidem*, f. 323).

⁵⁴ *Ibidem*, f. 316-317; *MOF* al Moldovei, 62, 27 mai/8 iunie 1859, p. 1. Despre Constantin Cuza, vezi Dumitru Ivănescu și Virginia Isac (ed.), *Alexandru Ioan Cuza: acte și scrisori*, Iași, 1973, p. 78, nota 3.

⁵⁵ DJAN Iași, fond Ministerul de Interne al Moldovei, tr. 1772, op. 2020, dosar 45700, f. 357-358.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 366.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 430, 438.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 433-434; 440; 442-443; 446-447.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 360; 469; 537-538.

⁶⁰ *MOF* al Moldovei, 59, 11/23 mai 1859, p. 3; 63, 28 mai/9 iunie 1859, p. 2; 64, 30 mai/11 iunie 1859, p. 2; 73, 9/21 iulie 1859, p. 2-3; 74, 13/25 iulie 1859, p. 2; 96, 17/29 septembrie 1859, p. 1; 97, 21 septembrie/3 octombrie 1859, p. 1; DJAN Iași, fond Departamentul Trebilor din Lăuntru – Moldova, dosar 204/1859, f. 17, 53.

⁶¹ *MOF* al Moldovei, 63, 28 mai/9 iunie 1859, p. 2.

Iancu Constantinov a fost înlocuit provizoriu, prin revizorul Gorovei, care i-a lăsat, la rândul său, locul maiorului de jandarmi Dimitrie Dragoș⁶². Unii dintre funcționarii destituiți au fost dați în judecată de minister, pentru diverse abuzuri⁶³. Astfel a fost cazul șefului poliției din Hârlău, demis în urma unor dezvăluiri apărute în „Steaua Dunării”⁶⁴, și al celui din Chilia – nimeni altul decât Neculai Contovici, fostul colaborator apropiat al lui Lascăr Catargiu de la poliția capitalei⁶⁵.

Fluctuațiile de personal din perioada aprilie-septembrie 1859 au avut cauze diverse: mutări ale funcționarilor în alte posturi, nereguli sau ilegalități dovedite, demisii. Cele din urmă au fost frecvente îndeosebi în rândul prefectilor. Ele au fost motivate, uneori prin considerente personale (ca în cazul lui Papadopol-Calimachi); alteori, părăsirea funcțiilor a fost grăbită de „greutățile” slujbei și de „slabele mijloace” avute la dispoziție de administratori⁶⁶. Într-adevăr, efortul cerut din partea prefectilor pentru realizarea catagrafiei, începută în vara lui 1859, a făcut, foarte probabil, ca numărul amatorilor de demnități publice să scadă considerabil. Situația financiară a Principatului, care se resimțea de pe urma unei acute crize economice, genera, de asemenea, probleme greu de gestionat pentru „cârmuitorii” ținuturilor moldovene. În ceea ce privește desemnările de noi prefecti, ele par să fi fost rezultatul unei „împărțiri” tacite între șeful statului și ministrul său de Interne: printre cei numiți s-au numărat rude și apropiați ai ambilor oameni politici. Influența domnului asupra administrației a fost consolidată și prin numirea mai multor ofițeri superiori – subordonați ai unui Minister de Război atent „controlat” de Cuza – în fruntea districtelor.

Participarea lui Catargiu la reconfigurarea peisajului instituțional al Principatelor, în perioada în care a făcut parte din guvernul moldovean, este legată de înființarea direcției de statistică, printr-un decret din 1/13 iulie 1859. Decizia era o „replică” la inițiativa similară, luată de autoritățile din Valahia la sfârșitul lunii aprilie⁶⁷. Decretul prevedea „concentrarea”, în cadrul noii instituții (subordonate Ministerului de Interne), a tuturor „lucrărilor atingătoare de statistică” aflate, în acel moment, în competența diferitelor ministere, dar și începerea imediată a lucrărilor la catagrafia locuitorilor și a veniturilor funciare realizate în principat⁶⁸. Atribuțiile direcției statistice fuseseră deja detaliate într-un referat prezentat de „departamentul din lăuntru” consiliului de miniștri, la 30 iunie/12 iulie 1859. Ea urma să se ocupe de: a) pregătirea cadastrului general al Moldovei; b) întocmirea catagrafiei (în care urmau să fie incluse date despre cei scutiți,

⁶² *Ibidem*, 97, 21 septembrie/3 octombrie 1859, p. 2; DJAN Iași, fond Departamentul Trebilor din Lăuntru – Moldova, dosar 222/1859, f. 6.

⁶³ La 9/21 februarie 1863, Mihail Kogălniceanu a declarat, în Camera Deputaților, că Lascăr Catargiu dăduse în judecată, în perioada în care se aflase la conducerea Ministerului de Interne moldovean, nu mai puțin de patruzeci de funcționari, fără a putea însă obține condamnarea sau îndepărtarea lor din posturile pe care le ocupau (Supliment la „Monitorul Oficial al Principatelor Unite”, 58, urmarea ședinței XXVII din 9/21 februarie 1863, p. 2). Nu am descoperit până în acest moment o confirmare documentară a afirmației liderului liberal.

⁶⁴ *MOF* al Moldovei, 73, 9/21 iulie 1859, p. 2-3; „Steaua Dunării”, 126, 18/30 iunie 1859, p. 494.

⁶⁵ *MOF* al Moldovei, 96, 17/29 septembrie 1859, p. 1; DJAN Iași, fond Departamentul Trebilor din Lăuntru – Moldova, dosar 368/1859, f. 7. Fostul șef al poliției Galaților, Iancu Constantinov, a fost trimis în judecată de succesorul lui Lascăr Catargiu la conducerea ministerului, Manolache Costache Epureanu (*ibidem*, dosar 222/1859, f. 24).

⁶⁶ După cum afirma, în textul demisiei sale, prefectul de Putna, Constantin Robescu (DJAN Iași, fond Ministerul de Interne al Moldovei, tr. 1772, op. 2020, dosar 45700, f. 440).

⁶⁷ *Documente privitoare la istoria economică...*, vol. I, doc. 2, p. 3-5.

⁶⁸ *Ibidem*, doc. 63, p. 104-105. Pentru documentele privind înființarea și activitatea direcției de statistică, vezi și *Povățuirii pentru catagrafia Moldovei precedate de oare care elemente de statistică și publicate de direcția centrală de statistică din ministerul interiorului al Moldovei*, Iași, 1859, p. 33-97.

până atunci, de impozite și despre supușii străini) și culegerea de date anuale privind mișcarea populației; c) înregistrarea producției agricole (înscriindu-se capitalurile proprietarilor, arendașilor și sătenilor, veniturile obținute de aceștia, datoriile acumulate de „locuitori”, magaziiile de rezervă, cutiile sătești, „activul și pasivul comunelor rurale”), manufacturiere (capitaluri și venituri, materii prime, numărul și prețul obiectelor fabricate) și a comerțului (capitaluri, venituri, bilanțul exporturilor și importurilor); d) statistica administrației (poliție, poște, telegraf etc.) și justiției (proces, contracte întărite, averi amanetate). Instituția avea să fie condusă de un director și un „agiutoriu”, cărora li se adăugau șefii celor cinci birouri ale serviciului: biroul de cadastru (sau teritoriu), biroul agricol, biroul populației, biroul manufacturilor și faptelor administrative, biroul comercial. În plus, „în fiecare ocol și în fiecare târg” urma să fie numit câte un delegat, care să supravegheze „lucrările comisiilor însărcinate cu facerea catagrafiilor”; numărul total al delegaților era de 80⁶⁹.

Lascăr Catargiu și șeful direcției statistice (Ion Ionescu de la Brad) au început imediat demersurile pentru alcătuirea catagrafiei. La 4/16 iulie, guvernul a publicat o serie de instrucțiuni, prin care a fost stabilită procedura viitorului „recensământ”. Lucrările aveau să fie efectuate de mai multe comisii, înființate în fiecare ținut. Comisiile de ocoale urmau să înregistreze „oamenii și averile lor din cuprinsul unui ocol”. Ele erau formate dintr-un reprezentant al marilor proprietari (recomandat de cei doi deputați ai colegiului alegătorilor direcți), un mic proprietar (propus de deputatul alegătorilor primari), un arendaș (recomandat de deputatul de oraș), un preot (recomandat de protoiereu), vornicii satelor, subprefectul ocolului și delegatul Ministerului de Interne. Comisiile urbane („de politic”) se ocupau de înregistrarea persoanelor și bunurilor din orașe și târguri, fiind alcătuite dintr-un proprietar funciar, un arendaș, un negustor, un staroste de breaslă (toți recomandați de deputați de oraș), un „cahal” (haham), șeful poliției sau „comisarul târgului” și delegatul ministerului. Comisiile supreme de apel dezbăteau „tânguirile” și verificau „lucrările celorlalte comisii”. În componența lor intrau „toți deputații districtului sau delegații lor”, „prezidentul tribunalului, protoereu, prefectul și revizorul ministerului”. În mediul rural, înregistrarea populației avea să se facă după „rânduiala urmată de catagrafiile trecute”⁷⁰, iar în orașe – prin intermediul breslelor, după „metodul englisesc”. Eventualele contestații aveau să fie adresate comisiei supreme a fiecărui district, în termen de 40 de zile⁷¹.

În următoarele săptămâni, Catargiu și subordonații săi au stabilit și atribuțiile delegaților Ministerului de Interne pe lângă comisiile „catagraficești”. Ei au fost însărcinați cu convocarea comisiilor și cu dirijarea lucrărilor cancelariilor lor. În caz de nevoie, delegații puteau completa comisiile cu membri desemnați ad-hoc. Reprezentanții ministerului urmau să expedieze „la centru” rapoarte săptămânale, „trimitând și un duplicat de statistica făcută”. Documentul conținea, de asemenea, instrucțiuni detaliate cu privire la modul de întocmire a cadastrului, recensământul populației, catagrafia agricolă, înregistrarea manufacturilor, comerțului și „faptelor administrative” (între care cele mai importante erau listele electorale)⁷². În sfârșit, printr-o amplă circulară din

⁶⁹ *Documente privitoare la istoria economică...*, vol. I, doc. 62, p. 100-104; vezi și *MOF* al Moldovei, 75, 16/28 iulie 1859, p. 1-4.

⁷⁰ Pentru regulile alcătuirii catagrafiilor în perioada regulamentară, vezi *Regulamentul Organic al Moldovei*, p. 372-376; *Manualul administrativ al Principatului Moldovei, cuprinzătoriu legilor introduse în țară de la anul 1832 până la 1855*, II, 1856, p. 60-74.

⁷¹ *Documente privitoare la istoria economică...*, vol. I, doc. 66, p. 107-109.

⁷² *Ibidem*, doc. 67, p. 109-122.

23 iulie/4 august, Lascăr Catargiu și Ion Ionescu le-au cerut insistent prefectilor să verifice corectitudinea operațiunilor statistice, să „îndrepte greșelile” și să își folosească puterea de convingere pentru a obține de la „populație” date exacte privind situația ei⁷³.

Completarea personalului direcției de statistică a început în paralel cu stabilirea coordonatelor generale ale desfășurării „recensământului”. În acest scop, „departamentul din Iași” le-a solicitat colegilor din Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice să îi recomande tineri „care au săvârșit clasele colegiale și cari după regulamentul școalelor au dreptul de a aspira la funcții publice”. În urma unor concursuri organizate de inspectorul școlar general, au fost selectați trei șefi de birou: Neculai Alicsandrine (agricultură), Gheorghe Roșu (manufacturi) și Ioan Pavlov (comerț). Pentru biroul populației, ministrul de Interne l-a ales pe Costache Pavlov, care lucrase la întocmirea ultimei catagrafii (1852), iar pentru postul de „agiutor” a fost desemnat Ioan Negură⁷⁴. Doar numirea unui șef la biroul de cadastru a întârziat până la 13/25 septembrie, când Gheorghe Filipescu a fost ales pentru a ocupa funcția⁷⁵.

Mai dificilă s-a dovedit selectarea celor 80 de delegați ai Ministerului de Interne pe lângă comisiile „catagraficești”. Un concurs a fost organizat în Iași și la prefecturile de ținut; doar în capitală s-au prezentat nu mai puțin de 140 de doritori. Calitatea slabă a candidaților, dintre care unii nu aveau nici măcar competențe elementare de aritmetică, a făcut însă ca doar 62 dintre ei să poată fi admiși. Ion Ionescu a decis ca aceștia să treacă printr-o perioadă de probă de trei săptămâni, în care aveau să lucreze, în ținuturi, sub supravegherea prefectilor. Cei care nu ar fi corespuns cerințelor urmau să fie înlocuiți de persoane „ce se vor prezenta la aprobarea ministeriului de către domnii prefecti și pe răspunderea d-sale”⁷⁶.

Notabilii desemnați ca membri ai comisiilor nu au făcut, pe de altă parte, dovada unui simț civic prea dezvoltat. La 8/20 august, oficialii Ministerului de Interne constatau „greutatea ce mai multe prefecturi întâmpină în compunerea comisiilor de statistică, neputând găsi membri din chiar colegiurile alegătorilor respectivi”, ordonându-le, în consecință, administratorilor de ținut „să completeze comisiile cu persoane dintre proprietari, chiar de nu ar avea deplin censu cerut de legi spre a fi alegători”. O circulară către prefecti, semnată de Lascăr Catargiu și Ion Ionescu (20 august/1 septembrie), conținea observații și mai pesimiste. Mulți dintre cei selectați pentru a face parte din comisiile de „recensământ” refuzaseră, „răzămându-se pe cuvintele de interes particular, de stare a sănătății, ba încă și de considerații politice”⁷⁷. Nici chiar comisiile din Iași, ale căror lucrări fuseseră găsite de șeful direcției de statistică „destul de satisfacinte”, nu erau complete. La 23 august/4 septembrie, Ion Ionescu le cerea colegilor săi din Ministerul de Interne să facă presiuni la prefectură și municipalitate pentru numirea de noi membri⁷⁸.

Lipsa personalului necesar pentru desfășurarea în bune condiții a catagrafiei a fost agravată de prestația celor însărcinați cu conducerea operațiunilor statistice. Printr-o circulară publicată la 8/20 august și emisă în urma unei hotărâri a consiliului de miniștri, se constata că prefecturile nu întocmiseră evidențe exacte ale „nevolnicilor, fugiților și morților” și li se cerea delegaților ministerului să remedieze situația⁷⁹. Mulți dintre

⁷³ *Ibidem*, doc. 69, p. 123-126.

⁷⁴ *Ibidem*, doc. 68, p. 122-123.

⁷⁵ DJAN Iași, fond Ministerul de Interne al Moldovei, tr. 1772, op. 2020, dosar 45699, f. 29.

⁷⁶ *Documente privitoare la istoria economică...*, vol. I, doc. 70, p. 126-128.

⁷⁷ *Ibidem*, doc. 81, p. 136; doc. 90, p. 143-145.

⁷⁸ *Ibidem*, doc. 92, p. 146.

⁷⁹ *MOF* al Moldovei, 83, 8/20 august 1859, p. 2.

acești angajați provizorii s-au dovedit însă prea puțin eficienți. La 24 august/5 septembrie, Catargiu și Ionescu anunțau că doar delegații care lucraseră efectiv la întocmirea „recensământului” aveau să își primească leafa pe luna în curs⁸⁰ – semn clar că activitatea funcționarilor improvizați lăsase mult de dorit. De altfel, ministerul a primit, în curând, rapoarte privind abuzuri comise de delegați asupra sătenilor. Incapabili să ia măsuri drastice împotriva vinovaților (destituirea sau trimiterea în judecată), în condițiile deficitului de colaboratori capabili, oficialii de la Iași s-au limitat să ordone remedierea situațiilor și, în cazul producerii unor daune bănești, despăgubirea „locuitorilor” din salariile celor culpabili⁸¹. Incompetența evidentă a multora dintre reprezentanți i-a convins, până la urmă, pe ministru și pe șeful direcției statistice să restrângă obiectul lucrărilor catagrafiei. Cei doi au hotărât, astfel, împărțirea delegaților în două „clase”. Cei din prima categorie aveau să continue lucrările conform planului stabilit, restul urmând să se limiteze la consemnarea informațiilor considerate urgente: datele necesare cadastrului, capitalul și venitul funciar, recensământul caselor și al populației, listele electorale⁸².

Încercarea guvernului de a realiza o catagrafie care să cuprindă întreaga populație trăitoare în Principat a întâlnit, în fine, obstacole de natură politică. Luarea în evidență a supușilor străini a stârnit proteste în rândul consulilor acreditați la Iași, mereu suspicioși față de orice încercare a autorităților locale de a încălca statutul special de care se bucurau numeroșii sudiți din Moldova. Drept urmare, Lascăr Catargiu și prim-ministrul Manolache Costache Epureanu s-au văzut nevoiți să îi ofere consulului austriac, baronul de Gödel Lannoy, „asigurări liniștitoare” privind respectarea drepturilor supușilor imperiali⁸³. Proteste similare au venit și din partea consulului francez Victor Place, indignat de amenințarea Secretariatului de Stat al Moldovei că sudiții recalitranti aveau să primească „vizite domiciliare” și, totodată, îngrijorat din pricina zvonurilor privind apropiata percepere a unui impozit pe venit de la „străini”⁸⁴.

Dificultățile întâmpinate de autorități au produs întârzieri în lucrările catagrafiei. Dacă, inițial, ele ar fi trebuit să se încheie la 1/13 decembrie 1859⁸⁵, la jumătatea lui septembrie termenul-limită fusese deja amânat cu o lună⁸⁶. „Recensământul” s-a sfârșit după ce Lascăr Catargiu și Ion Ionescu de la Brad și-au părăsit funcțiile⁸⁷, iar rezultatele sale au fost publicate, incomplet și nu fără erori, abia în 1861⁸⁸. Din punct de vedere politic, înființarea direcției de statistică de la Iași nu i-a adus ministrului niciun beneficiu, devenind, dimpotrivă, după cum voi arăta mai jos, un „cap de acuzare” la adresa sa. Funcționarea instituției a fost, oricum, efemeră: la 15/27 august 1862, ea a fost desființată, în urma centralizării administrative a Principatelor Unite⁸⁹.

⁸⁰ *Documente privitoare la istoria economică...*, vol. I, doc. 94, p. 147-148.

⁸¹ *Ibidem*, doc. 102, p. 153-154; doc. 108, p. 161.

⁸² *Ibidem*, doc. 101, p. 161-163.

⁸³ *Documente privind Unirea Principatelor*, II, *Rapoartele consulatului Austriei din Iași (1856-1859)*, culegerea documentelor, studiul introductiv, rezumatele și notele de Dan Berindei, București, 1959, doc. 480, p. 504-505.

⁸⁴ Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 244-245; *Documente privind Unirea Principatelor*, VI, *Correspondență diplomatică franceză (1856-1859)*, culegerea documentelor, introducerea, regeste, note și indice de Grigore Chiriță, Valentina Costake și Emilia Poștăriță, București, 1980, doc. 165, p. 276-280.

⁸⁵ *Documente privitoare la istoria economică...*, vol. I, doc. 62, p. 104.

⁸⁶ *Ibidem*, doc. 107, p. 160.

⁸⁷ Ionescu a fost înlocuit de la conducerea direcției centrale de statistică la 28 octombrie/9 noiembrie 1859 (*ibidem*, doc. 110, p. 163).

⁸⁸ Gh. Stoica, Pena Niculicioiu și Gh. Ungureanu, *Ion Ionescu de la Brad, statistician*, în *In memoriam Ion Ionescu de la Brad 1818-1891*, București, 1971, p. 153-170 (159-160 pentru prezenta trimitere).

⁸⁹ Valeriu Stan, *Desăvârșirea unirii Principatelor române pe plan administrativ (1859-1864)*, în *SMIM*, vol. VII, 1983, p. 7-60 (41 pentru prezenta trimitere).

O importantă inițiativă luată de Lascăr Catargiu, în timpul scurtului său „episod ministerial” din 1859, a privit reorganizarea jandarmeriei moldovene. Printr-un referat din 20 iunie/2 iulie, șeful „departamentului din Lăuntru” constata serioase neajunsuri ale „ordinii publice”, având drept cauză numărul mic de jandarmi aflat la dispoziția prefecturilor și subprefecturilor din Principat. Catargiu a propus ca Ministerul de Război să alcătuiască un proiect de lege prevăzând recrutarea de noi cadre, dar și „reorganizarea lor pe un sistem cu totul militar, cu uniforme mai simple, disciplină mai severă, și un control mai restrâns pentru economie”. Fondurile necesare aveau să fie obținute prin desființarea altor categorii de „forțe de ordine”, ca „slujitorii di pi la osăbite tribunale și cazacii înființați pentru polițea capitalei în 1858” ori „sarjanții din orașul Eșii și Galații”, și prin aplicarea prevederilor legale privind contribuția municipalităților la întreținerea corpului de jandarmi⁹⁰. Propunerea a fost aprobată de consiliul de miniștri și de domn⁹¹, iar ministrul de Război a început demersurile pentru punerea sa în practică, solicitând Ministerului de Interne lămuriri privind numărul cadrelor ale căror posturi aveau să fie desființate (9/21 iulie). Informațiile cerute i-au fost transmise două zile mai târziu⁹². În sfârșit, la 12/24 decembrie, municipalitățile moldovene au fost invitate să își treacă în bugete sumele necesare creșterii numărului de jandarmi⁹³. După demisia guvernului Manolache Costache Epureanu, noul ministru de Interne, Mihail Kogălniceanu, a considerat însă că proiectul era aplicabil ambelor Principate, trimițându-l Comisiei Centrale de la Focșani⁹⁴. Înalțul corp legislativ nu a găsit timpul (ori interesul) necesar pentru a-l lua în dezbatere.

Lascăr Catargiu a întreprins, de asemenea, o serie de măsuri administrative prin care a încercat să impună respectarea legislației în vigoare. Cea mai importantă a privit taxele percepute de proprietarii târgurilor și târgușoarelor moldovenești. La 11/23 iulie, ministrul le-a adresat prefecturilor o circulară prin care îi anunța că fusese informat, „din mai multe izvoare”, că „unii din proprietarii de moșii – pe care sunt înființate târguri” le-ar fi impus locuitorilor „dări” ilegale. În consecință, administratorilor li s-a poruncit: a) să ceară de la proprietari „originalele hrisoave, prin care li s-au dat dreptul de a înființa târguri”; b) să întocmească și să păstreze, în arhivele prefecturilor, copii legalizate ale respectivelor acte; c) să se informeze asupra taxelor percepute de proprietari; d) să pună capăt eventualelor abuzuri descoperite, despre care să înainteze referate Ministerului de Interne⁹⁵. „Operațiunea” s-a lovit de rezistența unora dintre cei vizați, iar oficialii din Iași s-au dovedit, adesea, incapabili de a reacționa cu fermitate. La 18/30 septembrie, prefectura de Vaslui a raportat că proprietarul târgușorului Codăești (Hriste Ovanes) refuzase să prezinte hrisovul cerut, motivând, prin intermediul vechilului său, că „nu vroește a face explicație în luarea dărilor”; Ovanes a afirmat, pe de altă parte, că avea să renunțe, începând cu data de 23 aprilie 1860, la încasarea taxei pităriilor și căsăpiilor (în valoare de 240 de galbeni pe an)⁹⁶. În pofida constatării că proprietarul nu posedea „vreun hrisov de asemenea natură”, ministrul a acceptat, în cele din urmă, la propunerea

⁹⁰ DJAN Iași, fond Departamentul Trebilor din Lăuntru – Moldova, dosar 541/1859, f. 3-5. Pentru obligațiile financiare ale orașelor, vezi *Manualul administrativ al Principatului Moldovei*, I, Iași, 1855, p. 96.

⁹¹ DJAN Iași, fond Departamentul Trebilor din Lăuntru – Moldova, dosar 541/1859, f. 6, 8.

⁹² *Ibidem*, f. 9-11.

⁹³ *Ibidem*, f. 14.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 34.

⁹⁵ *Documente privitoare la istoria economică a României*, vol. II, doc. 282, p. 423-424; vezi și doc. 296, p. 436.

⁹⁶ *Ibidem*, doc. 284, p. 425.

prefectului, ca Ovanes să-și încaseze în continuare „driturile”, cu excepția taxei la care renunțase și sub rezerva unei eventuale contestații din partea târgoveților⁹⁷. Nici Lascăr Rosetti, vechi prieten al lui Catargiu și fost candidat la domnie, proprietar al târgului Răducăneni, din ținutul Fălciu, nu a prezentat documentele cerute. Și în cazul său, ministerul s-a dovedit incapabil să treacă imediat la măsuri de constrângere⁹⁸. Și stăpânitorii târgușoarelor Adjud, Domnești și Nămolosa (Putna), sau Dimitrie Danu, vechilul târgului Sculeni (ținutul Iași), proprietate a succesiunii defunctului vistiernic Neculai Rosetti-Roznovanu, au refuzat să coopereze cu autoritățile⁹⁹. Cu toate problemele întâmpinate, inițiativa lui Lascăr Catargiu a avut meritul de a aduce în atenția funcționarilor moldoveni mai multe abuzuri și nereguli – de la perceperea ilegală de taxe până la numirea unor comisari de târgușoare de către proprietari (Roman și Botoșani)¹⁰⁰. Chiar și aceste rezultate modeste au apărut însă abia după înlocuirea ministrului de Interne.

Catargiu s-a implicat și în probleme punctuale privitoare la supușii străini din principatul Moldovei, în concordanță cu linia politică adoptată de cabinetul Manolache Costache Epureanu în această privință¹⁰¹. La 18/30 iunie, ministrul de Interne l-a ordonat prefectilor să nu mai accepte ca valabile biletele de drum eliberate „sudiților” de către consuli sau starosti¹⁰². În aceeași perioadă, Catargiu a emis o circulară privitoare la otomanii aflați în Moldova care comiteau diferite „necuviinți” sau care nu dețineau pașapoarte valabile. Ministrul le-a ordonat prefectilor să alcătuiască o evidență a supușilor turci, să îi supravegheze cu atenție, să îi supună rigorii legilor pe cei care s-ar fi făcut vinovați de infracțiuni și să înceapă demersurile pentru expulzarea celor care nu își puteau justifica rămânerea în principat¹⁰³. Semnificativ a fost și conflictul dintre subordonații ministrului de Interne și mai mulți supuși francezi, care a provocat o dispută între Catargiu și consulul Victor Place. În urma plângerilor adresate de frații Peytavin (ingineri stabiliți la Iași) și de doi brutari, privind abuzurile care ar fi fost comise împotriva lor de poliția moldoveană, Place i s-a adresat lui Lascăr Catargiu; nemulțumit de răspunsul primit, agentul i-a trimis ministrului de Externe francez, contele Walewski, un raport în care comportamentul autorităților „locale” era criticat fără menajamente¹⁰⁴. Conflictul a alimentat rezervele consulilor străini față de ministrul de Interne, făcând situația acestuia (și a întregului guvern) și mai dificilă din punct de vedere politic.

Lascăr Catargiu a luat și alte măsuri administrative, mai puțin „spectaculoase”. Printr-o circulară reprodușă în „Monitorul Oficial” din 26 iulie/7 august 1859, ministrul le-a cerut prefectilor să arate mai multă promptitudine în îndeplinirea cererilor tribunalelor, „în cazuri penale”¹⁰⁵. O altă circulară, publicată în aceeași zi, privea situația

⁹⁷ *Ibidem*, doc. 290, p. 429-430. După cum s-a consemnat într-un document din 9/21 ianuarie 1860, locuitorii din Codăești nu au întârziat să se plângă de „asupririle” proprietarului (*ibidem*, doc. 296, p. 439-440).

⁹⁸ *Ibidem*, doc. 287, p. 427-428; doc. 288, p. 428.

⁹⁹ *Ibidem*, doc. 291, p. 431; doc. 303, p. 449-450.

¹⁰⁰ *Ibidem*, doc. 296, p. 437-439.

¹⁰¹ Despre politica guvernului moldovean față de supușii străini, vezi A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 124-129; Stela Mărieș, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, Iași, 1985, p. 87; Simion-Alexandru Gavriș, *Ipostazele unei biografii politice...*, p. 107, 133-138.

¹⁰² *MOF* al Moldovei, 69, 18/30 iunie 1859, p. 1-2.

¹⁰³ „Tribuna română”, 13, 21 iunie/3 iulie 1859, p. 3-4; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 126.

¹⁰⁴ *Acte și documente relative la istoria renascerii României*, vol. IX, publicate de Dimitrie A. Sturdza și J. J. Skupiewski, București, 1901, doc. 2736, Place c. Walewski, 9/21 iunie 1859, p. 337-339; Marcel Emmerit, *Victor Place et la politique française en Roumanie à l'époque de l'Union*, București, 1931, p. 80-81; Victor Slăvescu, *Domnitorul Cuza și Victor Place*, București, 1942, p. 34-35. Actele moldovenești privitoare la „cazul Peytavin” se găsesc la DJAN Iași, fond Departamentul Trebilor din Lăuntru – Moldova, dosar 1185/1859.

¹⁰⁵ *MOF* al Moldovei, 79, 26 iulie/7 august 1859, p. 1.

personalului prefecturilor. Administratorilor li se ordona să renunțe la practica angajărilor și destituirilor ilegale de funcționari și să verifice dacă printre subordonații lor nu se aflau „unile dintre fețele acele, a căror drepturi politice sântu rădicate prin publicații oficiale, cum și dintre acie care ocupând mai înainte posturi ar fi fost depărtați din ele pentru dovidite nedistoinicii, mancuri sau abuzuri”¹⁰⁶. Ministrul a mai dat dispoziții privind distribuirea „Buletinului Oficial”¹⁰⁷ respectarea reglementărilor în vigoare pentru aplicarea amenzilor¹⁰⁸, sau nerecunoașterea tranzacțiilor imobiliare îndeplinite fără formalitățile legale¹⁰⁹. Numeroasele ordine și circulare emise de Catargiu probau atenția sa pentru detaliile practicii administrative cotidiene, dar și preocuparea de a-și legitima autoritatea în fața subordonaților și, mai ales, a domnului, a colegilor de cabinet și a opiniei publice.

În perioada aprilie-septembrie 1859, Ministerul de Interne moldovean a fost nevoit să organizeze, în câteva ținuturi, alegeri de deputați. Conform principiului adoptat de Adunarea Electivă-Legislativă, deputații numiți în funcții ale statului erau nevoiți să demisioneze, putând, totuși, să revină în Cameră, în cazul în care ar fi fost realeși. În consecință, mai mulți miniștri (inclusiv Lascăr Catargiu) și alți demnitari s-au prezentat, din nou, în fața electorilor. Catargiu nu a avut nici un fel de dificultăți, obținând, la 21 iunie/3 iulie, unanimitatea voturilor exprimate de alegătorii direcți din ținutul Covurlui (7)¹¹⁰. În aceeași zi, Nicolae Cănanău a fost reales deputat de Botoșani (cu 8 voturi din 12 exprimate)¹¹¹; cu o zi mai înainte, Alexandru Teriachiu câștigase, și el, scrutinul alegătorilor primari din Fălciu¹¹². Mai dificilă a fost alegerea deputatului marilor proprietari vasluieni¹¹³: fostul reprezentant, Iancu Sturdza, numit între timp membru al Comisiei Centrale de la Focșani, nu și-a mai depus candidatura. La 21 iunie/3 iulie, un Costache Sturdza (probabil fratele lui Iancu) și Grigore Cuza și-au împărțit în mod egal voturile (5/5)¹¹⁴. Alegerea s-a încheiat abia la 25 august/6 septembrie, cu victoria lui Cuza¹¹⁵. Probleme a pus și scrutinul electorilor direcți de la Ismail, programat pentru 10/22 iulie, dar anulat din pricina neprezentării alegătorilor. În urma unei noi alegeri (desfășurată tot la 25 august/6 septembrie), directorul Ministerului de Interne, Dimitrie Grigoriu, a fost declarat câștigător¹¹⁶. În sfârșit, la aceeași dată, Grigore Cuza a fost ales deputat al orașului Bacău, obținând cu un singur vot mai mult decât contracandidatul său, Dimitrie Cracte¹¹⁷, iar Costin Catargiu a primit unanimitatea sufragiilor marilor proprietari din districtul Tecuci (9)¹¹⁸. Scrutinele de la Fălciu, Bacău și Tecuci au trezit controverse care au grăbit, foarte probabil, „despărțirea” ministrului de Interne de cabinetul Manolache Costache Epureanu.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 2.

¹⁰⁷ *Ibidem*, 69, 18/30 iunie 1859, p. 2.

¹⁰⁸ *Ibidem*, 80, 30 iulie/11 august 1859, p. 3-4.

¹⁰⁹ *Ibidem*, 93, 9/21 septembrie 1859, p. 1-2. Ordinul era semnat de directorul Ministerului de Interne, D. Grigoriu, dar avea la bază o rezoluție a lui Lascăr Catargiu din 25 august/6 septembrie (DJAN Iași, fond Departamentul Trebilor din Lăuntru – Moldova, dosar 505/1859, f. 1).

¹¹⁰ ANIC, colecția „Documente Moldovenești”, pachet 17, doc. 20; DJAN Iași, fond Departamentul Trebilor din Lăuntru – Moldova, dosar 59/1859, f. 312.

¹¹¹ DJAN Iași, fond Departamentul Trebilor din Lăuntru – Moldova, dosar 59/1859, f. 315.

¹¹² *Ibidem*, f. 313.

¹¹³ *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, vol. VIII, publicate de Dimitrie A. Sturdza și J. J. Skupiewski, București, 1900, doc. 2378, p. 104.

¹¹⁴ DJAN Iași, fond Departamentul Trebilor din Lăuntru – Moldova, dosar 59/1859, f. 321.

¹¹⁵ *Ibidem*, f. 382.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 380.

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 384.

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 381. Locul fusese vacantat prin decesul lui Dimitrie Iamandi (*ibidem*, f. 296).

La 21 septembrie/3 octombrie, chiar în ziua citirii, la palatul administrativ din Iași, a firmanului prin care Cuza era învestit ca domn al Moldovei, Lascăr Catargiu a demisionat din funcție, fără a-și motiva public decizia; prim-ministrul a preluat (interimar) portofoliul „Internelor”¹¹⁹. Patru zile mai târziu, „Tribuna română” a publicat primele speculații privind cauzele retragerii lui Catargiu. Conform publicației ieșene, fostul ministru ar fi cerut ca firmanul să fie supus aprobării Adunării Elective-Legislativă. După refuzul unanim al colegilor săi de guvern, Catargiu și-ar fi prezentat demisia¹²⁰. Știrea a fost preluată și de „Steaua Dunării”, care a insinuat, în plus, că scopul propunerii ar fi fost respingerea de către deputați a firmanului, act politic ce ar fi permis majorității Camerei să „discrediteze” noul regim și să „paralizeze” reformele „sociale”¹²¹. Replica ministrului demisionar, publicată tot de „Tribuna română”, la 29 septembrie/11 octombrie, nu făcea decât să nuanțeze afirmațiile periodicului liberal. Omul politic afirma că solicitarea pe care le-o adresase colegilor săi privise nu firmanul imperial, ci protocolul încheiat de reprezentanții Porții și ai puterilor garante, la Paris, la 6 septembrie, prin care fuseseră stabilite condițiile recunoașterii lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei și Valahiei¹²². În opinia sa, Adunarea trebuia să se pronunțe asupra menționatului act, „unul ce lovește în autonomia țării, recunoscută prin tratatul și convenția de Paris”¹²³.

Propunerea lui Catargiu denota (la prima vedere) o indiscutabilă lipsă de tact. Recunoașterea dublei alegeri a lui Alexandru Ioan I fusese dificilă și nu ar fi putut, probabil, deveni efectivă în absența unui context extern favorabil. Simpla punere în discuție de către guvern a protocolului din 6 septembrie în Adunarea Electivă-Legislativă ar fi fost primită cu nemulțumire în capitalele Europei și la Constantinopol. Un eventual vot de dezaprobare din partea Camerei moldovene ar fi avut consecințe și mai neplăcute, aducând prejudicii serioase de imagine nu doar „regimului” instituit în Principate după Convenția de la Paris, ci chiar grupului conservator din Adunarea de la Iași, care și-ar fi pierdut orice credibilitate externă. „Mutarea” politică indicată de ministru nu putea avea, așadar, nici un fel de efecte benefice pentru niciuna dintre grupările politice al Principatului, și nici măcar pentru inițiatorul său.

Solicitarea lui Lascăr Catargiu și retragerea sa intempestivă din cabinet sunt mai ușor de înțeles după analiza atitudinii și afirmațiilor sale ulterioare, dar și a contextului politic în care el a ales să părăsească guvernul. Politicianul nu a mai revenit asupra propunerii din septembrie 1859, în presă sau de pe băncile Adunării. Mai mult, la 8/20 februarie 1863, Catargiu a făcut, de la tribuna Camerei, o declarație din care reiese că motivele reale ale demisiei sale erau mai complexe decât o preocupare idealistă pentru „autonomia țării”. Încercând să explice eșecul încercării sale de a prelua conducerea guvernului, după moartea lui Barbu Catargiu (1862), omul politic spunea: „Am mai fost ministru dincolo de Milcov și m-am retras; și rezoanele retragerii mele era [sic!] destule ca la ori ce altă propunere să mă facă să refuz net”¹²⁴. Mai multe argumente fac ca afirmația lui Catargiu să apară verosimilă. Deciziile luate în calitate de ministru și însăși

¹¹⁹ *MO* al Moldovei, 99, 26 septembrie/8 octombrie 1859, p. 1.

¹²⁰ „Tribuna română”, 38, 25 septembrie/7 octombrie 1859, p. 1.

¹²¹ „Steaua Dunării”, 195, 28 septembrie/10 octombrie 1859, p. 1.

¹²² Pentru prevederile și semnificația protocolului, vezi Nicolae Corivan, *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, București, 1984, p. 63; Gheorghe Cliveti, *România și puterile garante 1856-1878*, Iași, 1988, p. 59; Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 238.

¹²³ „Tribuna română”, 39, 29 septembrie/11 octombrie 1859, p. 1.

¹²⁴ Supliment la „Monitorul Oficial al Principatelor Unite”, 53, ședința XXVI a Adunării Elective, 8/20 februarie 1863, p. 5.

prezența sa în guvernul condus de Manolache Costache Epureanu amenințau să îl izoleze de clasa politică a Principatelor. La 4/16 august, Comisia Centrală de la Focșani a luat în dezbatere un proiect de adresă către domn, prin care erau semnalate numeroase încălcări ale Convenției de la Paris de către membrii guvernelor de la Iași și București. Printre ele figurau înființarea direcției de statistică din capitala Moldovei și numirea delegaților Ministerului de Interne pe lângă comisiile „de recensământ”, ambele întreprinse fără acceptul puterii legislative¹²⁵. A doua zi (5/17 august), membrii Comisiei Centrale au adoptat în unanimitate proiectul¹²⁶. Acest vot transpartinic era, pentru Catargiu, mai mult decât îngrijorător. Dacă ministrul nu putea avea așteptări prea mari de la „progresiști” sau „moderați”, blamul implicit pe care îl primise din partea reprezentanților „drepte” (inclusiv a vechiului său prieten, Răducanu Rosetti, președintele Comisiei) semnala o îndepărtare de aliați firești, cărora Catargiu le datora, indirect, chiar prezența în guvern.

Relația ministrului de Interne cu ceilalți membri ai guvernului și cu apropiații lui Alexandru Ioan Cuza era, de asemenea, problematică. Unchiul domnului, Grigore Cuza, nu s-a dat în lături să critice, în paginile „Stelei Dunării”, cabinetul Manolache Costache Epureanu¹²⁷. La doar o zi după demisia lui Lascăr Catargiu, același ziar l-a acuzat pe fostul ministru de părtinire în alegerea de deputat desfășurată la Bacău, cu aproape o lună înainte, și câștigată de Cuza. Periodicul a reprodus o depeșă adresată de Catargiu, înaintea scrutinului, prefectului local (nimeni altul decât ruda sa, Alexandru Catargiu), având următorul conținut: „La depeșa no. 10100 și 10092 să răspunde că se lasă a chibzui cum va socoti mai bine, *ferindu-se de oamenii care vor răsturnare* [subl. aut.]”. Conform periodicului ieșean, ultima parte a frazei ar fi fost o referire directă la Grigore Cuza. Articolul mai conținea nu prea subtile învinuiri de nepotism: fostul demnitar ar fi susținut, afirma redactorul, alegerea ca deputat de Tecuci a bătrânului separatist Costin Catargiu¹²⁸. De aceeași natură (și gravitate) era o acuzație răspândită de același jurnal, în numărul din 28 septembrie/10 octombrie: ministrul demisionar ar fi încercat să impună candidatura fratelui său, Alexandru, la alegerea de deputat din Fălciu¹²⁹. Presupusul candidat era un apropiat al caimacamului Nicolae Vogoride. El demisionase din post la începutul „căimăcămiei de trei” și fusese condamnat de o comisie militară la o lună de arest în cazarmă, pentru „insolența” arătată, cu acest prilej, față de noii conducători ai Moldovei. Mai mult, implicarea lui Lascăr Catargiu în operațiunile electorale, de partea fratelui său, presupunea că el și-ar fi combătut unul dintre colegii de cabinet – pe Alexandru Teriachiu, candidat în același colegiu, care a fost, în cele din urmă, ales.

Catargiu nu a răspuns decât reproșurilor legate de scrutinul de la Bacău. El a afirmat că redactorii „Stelei Dunării” scosese în instrucțiunile sale din contextul în care fuseseră trimise și a declarat, destul de stângaci: „Eară pentru ferire de oameni care vor răsturnare, cunoașteți că aceasta au fost, este și va fi principul și deviza mea; pentru că eu cred și sper la organizare rațională în țara noastră, iară nu prin răsturnare care nu poate fi decât în dezavantajul țarei”¹³⁰. Este imposibil de stabilit dacă acuzațiile cotidianului liberal erau conforme cu realitatea. Este totuși sigur că, deși au fost făcute

¹²⁵ „Protocoloalele Comisiunii Centrale a Principatelor Unite”, sesiunea I, 1859-1860, Focșani, anexa II la protocolul XXXVII, ședința din 4/16 august 1859, p. 5-6.

¹²⁶ *Ibidem*, protocolul XXXVIII, ședința din 5/17 august 1859, p. 16.

¹²⁷ „Steaua Dunării”, 140, 10/22 iulie 1859, p. 550-551.

¹²⁸ *Ibidem*, 191, 22 septembrie/4 octombrie 1859, p. 1.

¹²⁹ *Ibidem*, 195, 28 septembrie/10 octombrie 1859, p. 2.

¹³⁰ *Ibidem*, 197, 30 septembrie/12 octombrie 1859, p. 3.

publice abia după retragerea lui Catargiu din guvern, ele circulau de mai demult în lumea politică moldoveană, erodând, inevitabil, poziția celui vizat.

Faptele citate mai sus lasă a se înțelege că motivul real al demisiei ministrului de Interne era de natură politică. Rămânând în guvern, el risca să piardă sprijinul unor vechi aliați, fără a câștiga în schimb încrederea domnului sau a apropiaților acestuia. Votul Comisiei Centrale pune, oricum, serios la îndoială perspectivele de supraviețuire ale cabinetului, după deschiderea Camerei. Prevederile protocolului din 6 septembrie 1859 constituiseră, se pare, doar un pretext avantajos din punct de vedere politic pentru justificarea retragerii ministrului. Catargiu ieșea astfel dintr-o situație dificilă, justificându-și gestul pragmatic printr-o preocupare idealistă pentru „cauza națională”.

Lascăr Catargiu a devenit ministru de Interne în contextul încercării lui Alexandru Ioan Cuza de a găsi o variantă de compromis între guvernarea „personală” (cabinete minoritare formate din apropiați ai domnului) și guvernarea parlamentară, reprezentativă. El s-a confruntat, pe parcursul exercitării funcției, cu mari probleme de personal, care au făcut ca inițiativele sale să nu poată fi executate cu maximă rapiditate și eficiență. Sub aspect instituțional, Catargiu și-a legat numele de înființarea direcției de statistică de la Iași. Instituția a avut (din motive politice) o funcționare efemeră, iar catagrafia, a cărei realizare a coordonat-o imediat după fondarea sa, a avut o desfășurare greoaie și nu lipsită de erori. Alte inițiative ale ministrului (încercarea de a opri perceperea taxelor ilegale de către proprietarii târgurilor sau târgușoarelor, unele măsuri privitoare la supușii străini) au întâlnit rezistență din partea celor vizati, având un efect practic limitat sau producând dificultăți politice unui guvern a cărui poziție era, oricum, destul de șubredă. Demisia lui Catargiu, după mai puțin de cinci luni petrecute pe banca ministerială, a fost, după toate aparențele, rezultatul unor calcule politice. Ministrul s-a retras, folosind un pretext „patriotic”, pentru a nu risca să piardă sprijinul colegilor săi „conservatori”, vizibil nemulțumiți de politicile cabinetului Manolache Costache Epureanu. Pentru tot restul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, Lascăr Catargiu nu a mai ocupat nicio funcție ministerială; colaboratorul timpuriu al domnului i-a devenit, treptat, unul dintre cei mai redutabili adversari.

A CONSERVATIVE IN AN AGE OF TRANSIENCE:
LASCĂR CATARGIU – MINISTER OF THE INTERIOR IN MOLDAVIA
(APRIL 27 – SEPTEMBER 21, 1859)
(Summary)

Keywords: conservative, minister, prince, statistics bureau, elections.

Lascăr Catargiu was the only conservative in the cabinet Manolache Costache Epureanu, the third Moldavian government of Alexandru Ioan Cuza. He was nominated as minister of the Interior (a position usually reserved to the prime minister) because of his influence on the parliamentary majority. Like his predecessors, Vasile Sturdza and Ion Ghica, Costache Epureanu led a minority government, and could not survive without making concessions to the conservative group, the most important in the Elective-Legislative Assembly. As minister, Catargiu played a significant role in the establishment of the Moldavian statistics bureau and in the organization of the 1859 census. He also elaborated a project of reorganization of the Moldavian gendarmerie, which was approved by the cabinet and by the Prince Cuza, but was never enforced because of the political instability in the country. Lascăr Catargiu left the cabinet on September 21, 1859; his resignation was motivated by the weakening of his position among the Moldavian conservatives, displeased with the policies of the government Costache Epureanu, and by the deterioration of his relationship with other members of the cabinet and with the entourage of the Prince. Catargiu did not hold another ministerial position until after the fall of Alexandru Ioan Cuza, in 1866.